

Jaloliddin Jo'rayev

(Toshkent, O'zbekiston)

oyqor@mail.ru

Abdurahmon Jomiyning “Risolayi muammoyi manzum” asari va uning tarjimasi

Abstrakt

Abdurahmon Jomiyning risolalari o'z davrida muammo janriga qiziquvchilar uchun qulay va tushunarli qo'llanma bo'lgan, lekin keyingi asrlarga kelib muammo janri adabiy jarayonlarda kam istifoda etila boshladi. Shu bois o'quvchilarda muammo janri to'g'risida tasavvur hosil qilish uchun yangi qo'llanmalar yozish, mavjud risolalarni sharhlashga zarurat sezildi. Jomiyning “Risolayi muammoyi manzum” nomli risolasi XX asrda Abdulla Gulshaniy tomonidan amalga oshirilgan tarjimasi ana shunday zaruratlar natijasi edi.

Ushbu tadqiqotda Abdurahmon Jomiyning “Risolayi muammoyi manzum” nomli muammo ilmiga bag'ishlangan risolasi, uning Abdulla Gulshaniy tomonidan bajarilgan tarjimasini tahlil qilingan, risolasi tarjimasining matniy tadqiqi amalga oshirilgan. Muallif Jomiyning “Risolayi muammoyi manzum” nomli asarining ushbu tarjimasini eski o'zbek yozuvidan hozirgi o'zbek yozuviga to'liq tabdil qilgan va matnini ilova qilgan. Ushbu risola va uning tarjimasi joriy o'zbek grafikasida ilk bor nashr etilmoqda.

“Risolayi muammoyi manzum”ning tarjima matni aniq tuzilishga ega. Unda, dastlab, Jomiyga tegishli bayt keltiriladi, pastda qavs ichida baytning tabdilchi Jaloliddin Jo'rayev amalga oshirgan transliteratsiyasi beriladi, undan so'ng Abdulla Gulshaniy tarjimasi, izoh va muammo yechimlari keltirilgan. Abdulla Gulshaniyning tarjima va izohlari ham eski o'zbek yozuvidan yangi o'zbek alifbosiga Jaloliddin Jo'rayev tomonidan o'girilgan.

Kalit so'zlar: *Nmuammo, janr, Abdurahmon Jomiy, Abdulla Gulshaniy, tarjima, risolayi muammo, sharh, transleteratsiya.*

Muallif haqida: *Jaloliddin Jo'rayev* – filologiya fanlari doktori, Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti yetakchi ilmiy xodimi.

Tavsiya etiladigan havola: Jo'rayev, Jaloliddin. 2020. "Jomiy "Risolayi muammoyi manzum"ining tarjimasini haqida". *Oltin bitiglar* 2: 85—105.

Kirish

Forsiy adabiyotdagi ko'plab janrlar qatorida muammo janriningg'oyaviy-badiiy jihatdan yuksalishida Mavlono Abdurahmon Jomiyning alohida o'rni bor. Mavlono mazkur janrda she'r bitish barobarida uning nazariy va amaliy jihatlariga bag'ishlab "Risolayi muammoyi kabir", "Risolayi muammoyi mutavassit", "Risolayi muammoyi sag'ir" va "Risolayi muammoyi manzum" deb nomlangan to'rtta risola yozgan. Bu risolalar turli davrlarda muammo janriga qiziquvchilarning xohish-istaklari va janrning taraqqiy etib borishiga ko'ra tartib berilgan. Shu sababli ular muammo qoidalarini tasniflash va uslubi kabi jihatlari bilan bir-biridan farq qiladi. Masalan, "Risolayi muammoyi kabir", "Risolayi muammoyi mutavassit" va "Risolayi muammoyi manzum"da muammo qoidalari uchta – tas'hiliy, tahsiliy va takmiliy guruhlariga bo'linadi. "Risolayi muammoyi sag'ir"da to'rtta guruhga ajratilgan: tas'hiliy, tahsiliy, takmiliy va taz'iliy.

Jomiyning risolalari o'z davrida muammo janriga qiziquvchilar uchun qulay va tushunarli qo'llanma bo'lgan. Lekin keyingi asrlarga kelib muammo janri adabiy jarayonlarda kam istifoda etila boshladi. Natijada, o'quvchilarda muammo janri to'g'risida tasavvur hosil qilish uchun yangicha qo'llanmalar yozish, mavjud risolalarni sharhlashga zarurat sezildi [Шаpхи рисолаи... 1332 ҳиж.; Tarlan 1936, 32]. Ana shunday sharh yozilgan risolalar sirasiga Jomiyning muammo risolalarini ham kiritish mumkin. Xususan, Yormuhammad binni Pirmuhammad Toshkandiy "Risolayi muammoyi sag'ir"ga "Sharhi kitobi muammoyi sag'ir" nomli asar bitgan [Собрание... 1960, 153-154]. O'z navbatida bunday risolalar, jumladan, Jomiyning muammo risolalarini o'zbek tiliga tarjima qilish talab qilingan. XX asarda o'quvchilarning foydalanishiga qulay qilish maqsadida ularni o'zbek tiliga o'g'irishga urinishlar bo'lgan. Chunonchi, R. Xoliqov Mirzo Xayrullo Ho'qandiy Jomiyning muammo risolalaridan birini o'zbek tiliga tarjima qilganligini aytadi. Lekin tadqiqotchi Xayrullo Ho'qandiy shoirning qaysi risolasini tarjima qilganini ko'rsatmagan [Холиқов 1973, 25].

Jomiyning muammo risolalarini tarjima qilishga harakat qilganlardan yana biri qamashilik shoir, tarjimon va kotib Abdulla Abdurahmon o'g'li Gulshaniydir (1898–1978). U Jomiyning "Risolayi

muammoyi manzum"ini o'zbek tiliga o'giran¹.

Ushbu o'rinda "Risolayi muammoyi manzum"ning tuzilishi haqida so'z yuritganda, avvalo, nazmda bitilganligi bilan muallifning muammo janriga bag'ishlangan boshqa risolalaridan farq qilishini qayd etish joiz. Shuningdek, boshqa risolalarida bo'lgani singari asarning yozilish sababini ko'rsatuvchi qismi yo'q. Shuningdek, Jomiyning nasrda yozilgan muammo risolalaridagidek "Risolayi muammoyi manzum"da qoidalar keng va batafsil tushuntirilmagan, nazariy fikrlar bildirilgan emas. Unda faqat har bir muammo qoidasining mohiyatigina ta'riflangan. Masalan, Jomiy nasrda yozilgan muammo risolalarida biror-bir muammo qoidasini ta'riflagandan keyin o'sha qoidaga ikki va undan ortiq misol keltiradi. Zarur hollarda qoidalarga bog'lab keltirilgan misollarning yechimini oydinlashtiradi. "Risolayi muammoyi manzum"da muallif muammo qoidalarini bir-ikki bayt doirasida bayon qilib, bir-ikkita misol ko'rsatish bilan cheklangan. Misol tariqasida keltirilgan muammoning yechimi, ta'rifi berilayotgan qoidaga qaysi jihatlari bilan bog'liqligi borasidagi tafsilotlarga e'tibor qaratilmagan. Risola muammo janri qoidalari yuzasidan muayyan bilimga ega o'quvchi uchun qoidalarni yana bir bor esga olishda qo'l kelishi mumkin.

"Risolayi muammoyi manzum"ning tarjimasi Gulshaniyning "To'y va to'yona" asari bilan bir jildda joylashgan. Matn kitobcha shakliga keltirilib, tayyorlangan yozuv qog'oziga oddiy nastaliq xatida qora tush bilan ko'chirilgan. Qo'lyozma 81 varaqdan iborat. 5^a-49^b varaqlarda "To'y va to'yona", 53^a-80^a varaqlarda Abdurahmon Jomiyning "Risolayi muammoyi manzum"i tarjimasi o'rin olgan.

53^a varaqda tarjimon tomonidan "Mullo Abdurahmon Jomiy. Muammo qoidalari "Risolayi manzuma"si. Fors tilidan o'zbek tilida tarjima qildi va muammolarni hal qildi Abdulla Abdurahmon o'g'li al-Gulshaniy" so'zlari yozilgan.

Yuqorida aytganimizdek, Gulshaniyning "To'y va to'yona" asari

¹ Gulshaniy ijodiy merosida mumtoz adabiyotning g'azal, muxammas, ruboiy, qit'a kabi janrlar qatorida muammo janridagi asarlar salmoqli o'rin egallagan. Uning qalamiga mansub turli shaxs va shaharlarga bag'ishlab yozilgan muammolar "Muammoyot" nomli qo'lyozmada jamlangan. Shuningdek, "To'y va to'yona" nomli she'riy asari ham muammo janriga asosan yozilgan. Gulshaniy yana Alisher Navoiyning "Majolis un-nafois" tazkirasi va "Xazoyin ul-ma'oniyy" kulliyotiga kirgan muammolarning yechimini ko'rsatib bergan. Bular qatorida Abdulla Gulshaniy Husayn Nishopuriyning "Risolayi muammo" asari va qayd qilganimizdek, Abdurahmon Jomiyning "Risolayi muammoyi manzum"ini o'zbek tiliga tarjima qilgan. Ushbu asarlar ayni paytda O'zR FA Alisher Navoiy nomidagi Davlat adabiyot muzeyi O'zbekiston shoir va yozuvchilari arxivida saqlanadi.

muammo janriga asosan yozilgan. Muallif asardagi muammolarning yechimini ko'rsatib bergan bo'lsa ham, o'quvchilarning muammo janri borasidagi bilimini oshirish maqsadida unga Jomiyning "Risolayi muammoyi manzum"ining tarjimasini ham ilova qilgan. Bu xususda kitob so'ngida quyidagicha izoh berilgan: "Mazkur risola Mir Alisher Navoiyni zamondoshi ulug' olim va mutafakkir Mullo Abdurahmon Jomiyning muammo fani qoidalari haqidagi risolalaridir. Muammo faniga havaskor bo'lgan yosh olimlar uchun mazkur risolani fors tilidan o'zbek tiliga tarjima qildim va muammo mas'alalarini hal qildim va mazkur "To'y va to'yona" dostoniga ilova qilib, kitob shakliga kirgizdim" [Gulshaniy, 78^b-79^a varaqlar].

Tarjima asl matn va uning nasriy bayoni shaklida berilgan. Masalan, "Bismillo"dan keyin Jomiy yozadi:

چون از حمد و تحیت یافتی کام
بدان ای در معما طالب نام

Ushbu bayt Gulshaniy tomonidan: "Vaqtiki hamd-u tahiyatdan forig' bo'lib maqsudunga yetgach, ey muammodan nom qiluvchi shaxs, bilgikim" deb tarjima qilingan [Gulshaniy, 53^b varaq].

Jomiy risolada muammo amallarini batafsil bayon qilib o'tirmaganidek, Gulshuniy ham asl matndagi ma'lumotlarga qo'shimcha va izohlar kiritmagan. Keltirib o'tganimizdek, har bir qoida she'riy bayonining nasrdagi mazmunini taqdim qilish bilan cheklangan.

Risola asliyatida misol tariqasida keltirilgan muammolarning yechimi berilmaganligini aytib o'tgan edik. Shu bois Gulshaniy tarjima bilan birga muammolarning yechimini ham ko'rsatib bergan. Tarjimon muammolarning yechimini ko'rsatish jarayonida ismning chiqarilish yo'llariga batafsil izoh beradi. Bu esa o'quvchilarda muammo qoidalari yuzasidan kengroq tasavvur hosil bo'lishida muhimdir. Masalan, talmeh qoidasiga misol tariqasida keltirilgan "Suhayl" nomiga yozilgan muammo mana bunday:

چو تابد مهر ازین فیروزه ایوان
شود نام تو با ناهید کیوان

Muammoning Gulshaniy tomonidan amalga oshirilgan tarjimasini va yechimi: Ism moddasi "مهر" ("mehr"), "ناهید" ("nohid"), "کیوان" ("kayvon")dur. Chunonchi, "مهر" ("mehr")ni murodifi "شمس" ("shams")i mazkurni ahli nujum zijlarida belgulangani mashhur harfi "س" ("sin") harfidur. "ناهید" ("nohid")ni murodifi "زهره" ("Zuhra")

i mazkurni harfi "ه" ("he") harfi. "كِيَوَان" ("kayvon")ni murodifi "زحل" ("Zuhal")i muzkurni harfi "ل" ("lom") harfi. Demak, mazkur hosil bo'lg'on "س" ("sin"), "هـ" ("hi"), "ل" ("lom") harflarini tartibi bilan tartib berilganda "سَهِيل" ("Suhayl") bo'lur [Gulshaniy, 55b varaq].

Ayni chog'da muammolar yechimlarinining ba'zi o'rinlarida oddiy kitobxon uchun mavhum bo'lib qolgan o'rinlar ham uchraydi. Bizningcha, o'sha o'rinlarga ham biroz izoh berib o'tilganda, yaxshi bo'lar edi. Masalan, yuqoridagi muammoning yechimida ismning uchta harfi qay tariqa hosil qilinganligi ko'rsatilgan. Lekin "ى" harfining qanday qilib yashirilgan ismning yechimida paydo bo'lib qolganligi oydinlashtirilmagan. Shu bilan birga, "mashhur harf" yoki "mazkur harfi" degan tushunchalarning mazmuni nimaligi aytilmagan.

Shuningdek, intiqod amaliga keltirilgan "Najm" nomiga yozilgan muammoning yechimi ham matndagi ishoralarga mos kelmaydi. Muammo janri qoidasiga binoan, ismni ikki yo'l bilan ham hosil qilsa bo'ladi. Tarjimon o'zi yechgan yo'l ana shu qoidaga mos kelishini zikr qilib o'tsa, ma'qul bo'lardi:

نگار من برج دل ز انجمن ببرد
بزیر کاش از بیدار خواب ببرد

She'rning Gulshaniy tarjimasi va ismni chiqarish yo'li mana bunday: "Nigorim yuzi bilan anjuman dilini oladi. Bedorlardan uyquni nun")") ("n" nigor"ni yuzi") "نگار":taqimiga oladi. Mas'alani hal qilish kom") lafzini") "kam", jim") harfi") "ج" anjuman")ni dili") "انجمن", harfi Najm") hosil bo'lur")") "مim") harfi majmu'i tarkib") "م" tagi "نگار من برج دل ز انجمن ببرد" [Gulshaniy, 55b varaq]. Aslida, muammoda Nigori man burji dil zi anjuman bebarad") degan ishoraga ko'ra") anjuman") so'zining ikki tarafidagi alif va nun harflarini") "انجمن" tushirib qoldirish orqali ism chiqariladi.

Xulosa qilib aytganda, Jomiyning "Risolayi muammoyi manzum" asarining tarjima qilinishi muhim hodisa. Asar tarjimasi kelgusida Jomiy asarlar tarjimasi, shu bilan birga adabiyotshunoslikda nazariy asarlar tarjimasi masalalari, tarjima tarixi yuzasidan olib borilajak tadqiqotlar va muammo janriga qiziquvchilar uchun qimmatli manba bo'ladi.

Adabiyotlar

Гулшаний. *Тўй ва тўёна*. Гулшаний архиви йиғма жилди. ЎЗР ФА Алишер Навоий номидаги Давлат адабиёт музейи Ўзбекистон

- шоир ва ёзувчилар архиви. 786-79а варақлар.
Собрание Восточных рукописей Академии наук Узбекской ССР. 1960.
Ташкент: Фан.
Tarlan, Ali Nihad. 1936. *Divan edebiyatinda muamma.* Istanbul:
Burhaneddin matbaasi.
Холиков, Р. 1973. *Мирзо Хайрулло Хокандий и его литературное
наследие.* АҚД. Самарканд.
Шарҳи рисолаи муаммои Мавлоно Мир Ҳусайн Нишопурий. 1332
ҳиж. ЎЗР ФА Алишер Навоий номидаги Давлат адабиёт музейининг
17-рақамли босма китоб. Новая Бухара, Фото-литография. Л.Н.Леви-
на.

Djaloliddin Djuraev

(Tashkent, Uzbekistan)

oyqor@mail.ru

About the Translation of "Risalai Muammoi Manzum" by Jami

Abstract

Jami's pamphlets were at one time a convenient and understandable guide for those who were interested in the muammo genre, but in the following centuries the muammo genre began to be less used in literary processes. Therefore, it was necessary to write new manuals and comment on existing brochures in order to give students an idea of the muammo genre. The translation of Jami's treatise called "Risalai Muammoi Manzum" by Abdullah Gulashani in the twentieth century was the result of such necessities.

In the research Abdurahman Jami's treatise called "Muammoi Risalai Manzum" which is dedicated to the science of the muammo genre, and its translation by Abdullah Gulashani are analysed, as well there is the textual research of the translation of the treatise in the article. The author translates Jami's treatise "Risalai Muammoi Manzum" by Abdulla Gulashani from the old Uzbek script into the modern Uzbek script and adds the text. This treatise and its translation are published for the first time in the current Uzbek graphics.

The translated text of the treatise called "Risalai Muammoi

Manzum" has a clear structure. It first quotes a byte from Jami, followed by a transliteration of the byte performed by Jaloliddin Juraev in parentheses, followed by a translation, commentary, and a muammo genre solving by Abdullah Gulshani. Abdullah Gulshani's translations and commentaries have also been translated from the old Uzbek script into the new Uzbek alphabet by the author.

Key words: *muammo (a genre of poem), genre, Abdurahman Jami, Abdulla Gulshani, translation, the pamphlet of muammo, commentary, transliteration.*

About the author: *Djaloliddin Djuraev* – Doctor of Sciences in Philology, Senior Researcher of the Institute of Oriental Studies named after Abu Rayhan Beruni.

Recommended citation: Juraev, Jaloliddin. 2020. "About the translation of "Risalai uammoi manzum" by Jami". *Golden scripts* 2: 85—105.

References

- Gulshaniy. *To'y va to'yona*. Gulshaniy arxivi yig'ma jildi. O'zR FA Alisher Navoiy nomidagi Davlat adabiyot muzeyi O'zbekiston shoir va yozuvchilar arxivi. 78b-79a varaqlar.
- Sobranie Vostochnix rukopisey Akademii nauk Uzbekskoy SSR*. 1960. Tashkent: Fan.
- Tarlan, Ali Nihad. 1936. *Divan edebiyatinda muamma*. Istanbul: Burhaneddin matbaasi.
- Xolikov, R. 1973. *Mirzo Xayrullo Xokandiy i yego literaturnoe nasledie*. AKD. Samarkand.
- Sharhi risolai muammoi Mavlono Mir Husayn Nishopuriy*. 1332 hij. O'zR FA Alisher Navoiy nomidagi Davlat adabiyot muzeyining 17-raqamli bosma kitob. Novaya Buxara, Foto-litografiya. L.N.Levina.

1-ilova/Appendix 1
Matn.Tarjima/Text.Translation

Mullo Abdurahmon Jomiy

Risolayi muammoyi manzum

Forsiydan Abdulla Gulshaniy tarjimasi

Nashrga tayyorlovchi va joriy alifboga tabdil muallifi
filologiya fanlari doktori Jaloliddin Jo'rayev

بسم الله خير الاسماء

Ma'budi barhaq nomi nomlarni go'zalrog'idur

چون از حمد و تحیت یافتی کام
بدان ای در معما طالب نام
(Чун аз ҳамду таҳият ёфтӣ ком,
Бидон, эй дар муаммо, толиби ном.)

Vaqtiki hamd-u tahiyatdan forig' bo'lib maqsudungga yetgach,
ey muammodan nom qilguvchi shaxs, bilgilkim,

که اعمال معمایي سه قسم است
که هر یک گنج اسما را طلسم است
(Ки аъмоли муаммой се қисм аст,
Ки ҳар як ганҷи асморо тилисм аст.)

Muammoiy amallar uch qismdur. Bularni har biri nomlar
xazinasining tilsimidurlar.

یکی اعمال تحصیلی که از ان
به تحصیل حروف آرد خبر دان
(Яке аъмоли таҳсилӣ, ки аз он,
Ба таҳсили ҳуруф орад хабар, дон!)

Mazkur amallardan **biri tahsiliy amallar**idurkim, bular
huruf'larni hosil qilishdan xabar berurlar.

دوم آنها که در تکمیل صورت
بود صاحب معما را ضرورت
(Дуввум онҳо, ки дар такмили сурат,
Бувад соҳибмуамморо зарурат.)

Ikkinchisi esa suratni takomillashdirishdur. Bu esa
muammo sohiblariga zarurdur.

سوم اعمال تسهیلی که دانا
ز وی گردد بران باقی توانا
(Севвум аъмоли тасҳилӣ, ки доно,
Зи вай гардад бар он боқӣ тавоно.)

Uchinchisi tas'hiliy amallari bo'lib, dono ulardan kuchli
bo'ladi.

Tas'hiliy amallar.

نخست از قسم تسهیلی سخن ران
کز ان گردد دو قسم دیگر آسان
(Нухуст аз қисми таҳсилӣ сухан рон,
К-аз он гардад ду қисми дигар осон.)

Avvalo tas'hiliy amallaridan suxan qilkim, qolgan ikki
qismni ma'rifati oson bo'lur.

بود آن انتقاد و آنگاه تحلیل
پس از تحلیل دان ترکیب تبدیل
(Бувад он интиқод в-он гоҳ таҳлил,
Пас аз таҳлил, дон, таркиб табдил.)

Intiqod amaliga ishorat:

چه باشد انتقاد اندر عبارت
به چیز و لفظها کردن اشارت
(Чӣ бошад интиқод андар иборат,
Ба чизу лафзҳо кардан ишорат.)

Chunonchi "Najm" nomida muammo:

نگار من برخ دل ز انجمن ببرد
بزیر کامش از بیدار خواب بپرد
(Нигори ман ба рух, дил зи анҷуман бибарад,
Ба зери комаш аз бедор хоб бипарад.)

Nigorim yuzi bilan anjuman dilini oladi. Bedorlardan uyquni taqimi tagida oladi.

Masalani hal qilish: "نگار" ("nigor"ni yuzi "ن" ("nun") harfi, "انجمن" ("anjuman") ni dili "ج" ("jim") harfi, "کام" ("kom") lafzini tagi "م" ("mim") harfi majmu'i tarkib "نجم" ("Najm") hosil bo'lur.

Tahlil amaliga ishorat.

چو سازی لفظ مفرد را مجزا
بود تحلیل در فن معما
(Чу созй лафзи муфрадро муҷаззо,
Бувад таҳлил дар фанни муаммо.)

Har vaqt yolg'iz lafzlarni juz-juzlarga aylantirsang, ana shuni muammo fanida tahlil deb ataydilar. Chunonchi, ("Baho" nomiga muammo):

چه غم گر شحنة بر مستان دلیر است
که ما را رو به آمد گرچه شیر است
(Чӣ ғам гар шиҳна бар мастон далер аст,
Ки моро рубаҳ омад, гарчӣ шер аст.)

Soqchilarning mastlarga dalirlik qilishlaridan bizga nima g'am, ki biz rindlar oldida sherlar shag'ol kabitur.

Masalani hal qilish: Ism moddasi "رو به آمد" ("rubah omad") dur. Mazkurni tahlili "ru"-"bah"-"o"-"mad" bo'lur. Bundan muammoyi ma'ni yuzi ("bah"-"o") bo'lsun degandur. Mazkur ("bah"-"o") tarkib berib yozganda "Baho" bo'lur.

Tarkib amaliga ishora.

چو لفظ چند را سازی بهم ضم
کز ان آید یکی مفرد فراهم
وزان معنی نی لفظ مقصود

به ترکیش توان مخصوص فرمود
(Чу лафзи чандро созй ба ҳам зам,
К-аз он ояд яке муфрад фароҳам.
В-аз он маънӣ на лафзи мақсуд,
Ба таркибаш тавон махсус фармуд.)

Har vaqt bir necha lafzlarni bir-birlariga qo'shganda undan bir mufrad muammoi ma'niy chiqsa va ma'nidan lafzi maqsud bo'lmasa, ammo mazkur lafz tarkibi uchungina maxsus bo'lsa, ana shunga tarkib amali deb aytadilar. Chunonchi "Sadr" nomida muammo:

دگرگون شد ز صبر و بی برم حال
خون دیده کردم روی زرد ال

Masalani hal qilish: "صبر" ("Sabr") digargun bo'lsa, mazkurdan " ("be") soqit bo'lsa, "سر" ("sr") bo'lur. Va yana "زرد ال" ("zardol") tahlil bo'lsa, "زر"-"دل" ("zr"- "dol") bo'lsa, maqsud ("د" "dol") harfidur. Mazkur " ("sr")ga " ("dol") harfi qo'shulsa " ("srd"). Mazkur digargun bo'lganda "صدر" ("Sadr") hosil bo'lur.

Tabdil amaliga ishora.

چو لفظی را بدل سازی بیکبار
به لفظ دیگر اندر نظم و اشعار
(Чу лафзери бадал созй ба як бор,
Ба лафзи дигар андар назму ашъор.)

Har vaqtiki nazm-u ash'orda bir lafzni boshqa bir lafz bilan badal qilmoqchi bo'lganida.

درین فن نیست جز تبدیل نامش
کنون می سازم از تمثیل رامش
(Дар ин фан нест чуз табдил номаш,
Кунун месозам аз тамсил ромаш.)

Bunday ishni bu fanda tabdildan boshqa nomi yo'qdur. Endi men tubanda uni misollarini keltirib senga o'rgatib berurman.

Chunonchi "Muborak" nomida muammo:

مگر کردند بوی آن کیوان را
که مشک ناف مشکبارست آهوان را
(Магар карданд бўйи он кайвонро,
Ки мушки ноф мушкбор аст, охувонро.)

Magar u oliy borgohni bo'yini olibdurlarki ohularni mushk kindiklari mushk tarqatuvchi bo'libdur.

"مشکبار" ("Mushkbor")dagi ("be") harfi "ش" ("shin") o'rnida badal bo'lsa, ("مبار" "Mubor") bo'lur. Qalbi esa "مبارک" ("Muborak")dur.

Tahsiliy amallar bobida ishorat.

چو شد اعمال تسهیلی مفصل

به تحصیلی کنم آن را مکمل
(Чу шуд аъмоли тасҳилӣ муфассал,
Ба таҳсилӣ кунам онро мукаммал.)

Vaqtiki tas'hiliy amallar bayon qilingach, tahsiliy amallarni
aytib uni kamolga yetkuzurman.

نباشد قسم تحصیلی بجز نه
شمارم گر کنی گوش توجه
(Набошад қисми таҳсилӣ ба ҷуз нӯҳ,
Шуморам, гар кунӣ гӯши таваҷҷӯҳ.)

Tahsiliy qismlarni turlari to'qquzdan boshqa emasdur. Quloq
solsang ularni birin-ketin bayon qilib berurman.

Tansis va taxsis amallari:

یکی تنصیص باشد کان فتاد است
صریحا ذکر لفظ آن مراد است
(Яке тансис бошад, к-он фито́д аст,
Сариҳан зикри лафзи он мурод аст.)

Biri tansis amalidur. Unda lafzni ochiq zikri murod bo'lur.
Chunonchi "Zayniddin" nomida:

دل زاهد ز حال دین حزین است
که چشمش بر سر تاراج دین است
(Дили зоҳид зи ҳоли дин ҳазин аст,
Ки чашмаш бар сари тороҷи дин аст.)

Zohidni dili din uchun xafa ko'runsa ham, uni ko'zi dinni
talamoq ustidadur.

Masalani hal qilish: "(Hazin" "حزین") dan bosh harf toroj bo'lsa,
"(zin" "زین") qolur. " " "Hol") ni boshi toroj bo'lsa, "ال" "al" qolur.
"(din" "دین") esa tansis amali bilan zohirdur.

Tasmiya amali.

و زان پس تسمیه اصلیت مطلوب
وقوع آن میسر بر دو اسلوب
(В-аз он пас тасмия аслест, матлуб,
Вуқӯи он муяссар бар ду услуб.)

Ondin so'ng tasmiya amali matlubi asliydur. Va u ikki uslubda
voqe' va muyassardur.

یکی از نام حرفی خواستن حرف
بقصد حرف کردن نام را صرف
(Яке аз ном ҳарфе хоستان ҳарф,
Ба қасди ҳарф кардан номро сарф.)

Biri harf nomidan harf izlamoq. Harfni qasd qilib, nomni
iste'mol qilmoqdur.

دوم از حرف قصد نام کردن

وز ان مقصود را تمام کردن
(Дуввум аз ҳарф қасди ном кардан,
В-аз он мақсудро тамом кардан.)

Ikkinchisi esa harfdan nom izlamoq, shu bilan tamom qilib, maqsadga erishmoq. Chunonchi, "Bobur" nomida:

قبا بر قد تو میدوزد ایام
بر آر از قاف تا قاف ای نکو نام
(Қабо бар қадди ту мидӯзад айём,
Барор аз қоф то қоф, эй нақӯном.)

Sening qaddi qomating uchun kunlar qimmatbaho to'nlari bichmoqda. Qofdan qofgacha, ey go'zalim, nomingni chiqargil!

Mas'alani hal qilish: Ism moddasi "قبا بر قد" ("Qabo bar qad") dur. "ق" ("Qof") harfidan boshlab, "ق" ("qof") harfi o'rtasidagi harflarni terib deganda "بابر" ("Bobur") hosil bo'ladi.

Va yana bir misol "Salom" nomida:

بود روی تو گل زلف تو سنبل
نهد سر سنبلت بر دامن گل
(Бувад рӯи ту гул, зулфи ту сунбул,
Ниҳад сар сунбулат бар домани гул.)

[Yuzing gul edi, zulfing esa sunbul. Sunbulingni boshini gulning etagiga qo'yadi.]

Ism moddasi "سر سنبلت" ("Sari sunbulat") va hamda "بر دامن گل" ("bar domani gul") dur. Mazkur "سر سنبلت" ("Sari sunbulat") dan murod "س" ("sin") harfidur. "گل" ("Gul") ni etagi "ل" "lom". (Undan) Murod "س" ("sin") harfini lomga tarkib(i) "سلام" ("Salom") bo'lur.

سوم ز اعمال تحصیلاست تلمیح
بگویم با تو شرح این به تصریح
(Севвум зи аъмол таҳсиласт талмех,
Бигӯям бо ту шарҳи ин ба тасрех.)

Tahsiliy amallardan **uchinchi qismi talmih amalidur**. Buni men senga bayon qilib berurman.

اشارت کردن است از لفظ مذکور
بلفظ دیگر اندر جای مشهور
(Ишорат кардан аст аз лафзи мазкур,
Ба лафзи дигар андар ҷойи машҳур.)

U talmeh shundan iboratki, bir lafzni zikr qilishdan bir joyda mashhur bo'lgun lafzga ishorat qilmoqdur. Chunonchi "Ahmad" nomida:

چو خوانی سوره سبع المثانی
بدانی نام او بی حرف ثانی

(Чу хонї сураи сабъ ал-масонї,
Бидонї номи ў беҳарфи сонї.)

Suri fotihani o'qig'oningda ikkinchi harfni tashlasang, u yorni nomini bilasan.

Masalani hal qilish: "سبع المثاني" ("Sab' al-masoni") surasidan murod "الحمد" ("Al-hamd")dur. Mazkurdan ikkinchi harf tashlanganda "أحمد" ("Ahmad") bo'ladi.

Va yana bir misol "Suhayl"

چو تابد مهر ازين فيروزه ايوان
شود نام تو با ناهيد كيوان

(Чу тобад меҳр аз ин ферӯза айвон,
Шавад номи ту бо ноҳид кайвон.)

[Mehr bu feruza ayvondan burilsa, kayvon nohidi bilan noming chiqadi.]

Ism moddasi "مهر" ("mehr"), "ناهيد" ("nohid"), "كيوان" ("kayvon")dur. Chunonchi, "مهر" ("mehr")ni murodifi "شمس" ("shams")i mazkurni ahli nujum zijlarida belgulangan mashhur harfi "س" ("sin") harfidur. "ناهيد" ("nohid")ni murodifi "زهره" ("Zuhra")i mazkurni harfi "هـ" ("he") harfi. "كيوان" ("kayvon")ni murodifi "زحل" ("Zuhhal")i muzkurni harfi "ل" ("lom") harfi. Demak, mazkur hosil bo'lg'on "س" ("sin"), "هـ" ("hi"), "ل" ("lom") harflarini tartibi bilan tartib berilganda "سهيـل" ("Suhayl") bo'lur.

Va yana misol "Ato" nomida:

نشايـد از خنده آن لعل گهربار
ز کنج ديده ام در نگونسار

(Нашояд аз хандаи он лаъли гуҳарбор,
Зи кунҷи дидаам дар нигунсор.)

U gavhar sochuvchi la'l lab xanda bilan ko'zum kunjidan oqadurgon yoshlarga taskin berdi.

Hal qilish: "ديده" ("dida")ni murodifi "عين" ("ayn")dur. Mazkurdan ("عين") harfi muroddur. Va yana mazkur "dida"ni kunji "هـ" ("he") harfi "خنده" ("xanda")ni kunji ham "هـ" ("he") harfidur. Abjad hisobi bilan bu ikki harf o'n adad bo'lur. Ya'ni "ط" ("to") hamda "ا" ("alif") harflariga barobardur. Mazkur "ط" ("to"), "ا" ("alif")ni "ع" ("ayn") harfiga tarkibi "عطا" ("Ato") bo'lur.

بود چهارم ترادف از آن چه باک است
اگر گویم ز پنجم اشتراک است

(Бувад чаҳорум тародиф, аз он чӣ боқ аст?
Агар гӯям зи панҷум иштирок аст.)

To'rtunchi amal tarodif amalidur. Agar **beshinchi amal ishtirok** desam, nima zarari bor.

Tarodif amali:

دو لفظ از بهر یک معنی معین
چو شد آن را ترادف جان با تن
(Ду лафз аз баҳри як маънӣ муайян,
Чу шуд онро тародиф ҷон бо тан.)

Ikki lafz bir ma'ni uchun muayyan bo'lsa, u tarodif u jonu tan deb bilgil.

Ishtirok amali:

چو باشد اشتراک از لفظ واحد
دو معنی فهم کردن در توارد
(Чу бошад иштирок аз лафзи воҳид,
Ду маънӣ фаҳм кардан дар таворид.)

Ishtirok bir lafzdin ikki ma'ni paydar-pay fahmlansa. Chunonchi "Shujo" nomida:

شب آن شمع دل از صد غصه پرداخت
که رخ بنمود جا بر چشم من ساخت
(Шаб он шамъам дил аз сад ғусса пардохт,
Ки рух бинмуд, ҷо бар чашми ман сохт.)

Oqshom u sham'im dilimni yuzlarcha g'ussadan avayladi. Yuzini ko'rsatdi va ko'zumga joy oldi.

Masalani hal qilish: "شمع" ("Sham") yuzi "ش" ("shin") harfi. "جا" ("jo") tansis amali bilan zohirdur. "چشم" ("Chashm")ni murodifi "عين" ("ayn")dur. Undan "ع" ("ayn") harfi mazkur mahsulot tarkib berganda "شجاع" ("Shujo") bo'lur.

ششم ز اعمال تحصیل است تصحیف
ز شهرت نیست آن محتاج تعریف
(Шашум з-аъмоли таҳсил аст тасҳиф,
Зи шуҳрат нест он муҳтоҷи таъриф.)

Tahsiliy amallarni oltinchisi tashif amalidurkim, bu amal mashhur bo'lg'oni uchun ta'rifga muhtoj emas. Chunonchi, "Iso" nomida:

چو بینم صورت عیشی مهیا
از ان نام خوشت گردد هویدا
(Чу бинам сурати айше муҳайё,
Аз он номи хушат гардад хувайдо.)

Biror ayshni ko'rganimda undan go'zal noming ko'rinur.

Masalani hal qilish: "عیشی" ("Ayshi") lafzini nuqtalaridan ozod qilganda "عیسی" "Isi" bo'lur. "ی" ("Yo") harfini alifi maqsuraga qalb qilganda "عیسی" ("Iso") bo'lur.

Va yana bir misol ("Muso" nomida):

گزیدم از خموشی لب بدندان

لب شیرین او شد گوهرافشان
(Газидам аз хамушӣ лаб ба дандон,
Лаби ширини ӯ шуд гавҳарафшон.)

Xomushlikdan labni tishladim. Shirin labi qiymat baho dur va javohirlarni sochuvchi bo'ldi.

Masalani hal qilish: Ism moddasi "خموشی" ("xamushi")dur. Mazmurni labi "خ" ("xe") soqit bo'lsa "موشی" ("mushi") qolur. Nuqtalar mazkurdan sochsa, ya'ni soqit bo'lsa, "مسی" "Musi" bo'lur. Mazkur "ی" ("yo") harfini maqsura alifga qalb qilib o'qisa, "مسی" ("Musu") o'qilur.

Hisobiy amallar:

بود هشتم عملهای حسابی
گوش از دخل عدد خالی نیایی
(Бувад ҳаштум амалҳои ҳисобӣ,
Гӯш аз дахли адад холи наёбӣ.)

Tahsiliy amallardan sakkizinchisi **hisobiy amallardur**. Buni esa adadlardan xoli tofolmaysan.

فروع این عمل بسیار باشد
که شرح یک بیک دشوار باشد
(Фурӯи ин амал бисёр бошад,
Ки шарҳи як ба як душвор бошад.)

Bu amallarni turlari juda ko'p. Ularni bayon qilmoq og'ir.

همان بهتر و رابی قیل و قالی
نمایم بعضی آنها را امثالی
(Ҳамон беҳтар ва робе қилу қоле,
Намоям баъзе онҳоро амсоле.)

Yaxshisi shudurki, ularni ba'zilarini misol ko'rgazaman. Chunonchi "Ahmad" nomida muammo:

یکی را گر یکی اندر کنی جای
شود نقد تو آن نام دلارای
(Якero гар яке андар куни ҷой,
Шавад нақди ту он номи дилорой.)

Masalani hal qilish: Ism moddasi "یکی" ("yaki"), "یکی" ("yaki") lafzlaridur. Chunonchi birinchi "یکی" ("yaki")dan murod "أحد" ("Ahad")dur. Ikkinchi "یکی" ("yaki")dan murod harflar sonidur. "یکی" ("Yaki") jummal hisobida qirq adadidur. Bu adaddan "م" ("mim") harfi iroda qiling'ondur. Mazkur "م" ("mim") harfi "أحد" ("Ahad") ichra joy olsa, "أحمد" ("Ahmad") bo'lur.

Va yana "Sadr" nomida:

اگر خورشید در چشمت زبون است
رخ آن مه بویین باری که چون است
(Агар хуршед дар чашмат забун аст,

Рухи он маҳ бубин боре, ки чун аст.)

Agar ko'zung o'tkurligidan quyoshni zabun qilgan bo'lsa ham, u go'zalni yuziga bir nazar qilg'ilki, qanday ekanligini bilasan.

Masalani hal qilish: Ism moddasi "قمر" ("Qamar"), "بارى" ("bori")dur. "قمر" ("Qamar")ni bosh harfi "ق" ("qof")dur. Mazkur jummal hisobida "صد" ("sad")dur. ("bori") tahlil bo'lsa, "با"- "رى" ("bo"- "ri") bo'lur. Ya'ni mazkur "صد" ("sad") "ر" ("re") harfi bilan bo'lsun deganidur. Shunday bo'lgach, "صدر" ("Sadr") hosil bo'ladur.

Va yana "Yusuf" nomida:

گزیدم نیمه آن لب بدندان

دهان را از دهانم داشت پنهان

(Газидам нимаи он лаб ба дандон,

Даҳонро аз даҳонам дошт пинҳон.)

[U labning yarmini tishladim. Og'zini og'zimdan yashirin tutdi.]

"لب" ("Lab") jummal hisobida o'ttuz ikki. Uni yarmi esa, o'n olti. Bu raqam esa "يو" ("yu")ni raqamidur. "دندان" ("Dandon") murodifi "سن" ("sen"). Uni lab esa "س" ("sin") harfi. Tarkib "يوس" ("yus")dur. Va yana "دهان" ("dahon")ni murodifi "فم" ("fam"). Uni labi esa, "ف" ("fe")dur. Majmu'i tarkib "يوسف" ("Yusuf")dur.

Va yana "Shams" nomida muammo:

رود عمرم بسر بوجه دلخواه

چو رو بنما بدم در سالی آن ماه

(Равад умрам ба сар бар ваҷҳи дилхоҳ,

Чу рӯ бинмо ба дам дар соле он моҳ.)

[Damda yilda u oyni yuz ko'rsat, umrim dilxohlik vajhida boshiga boradi.]

Masalani hal qilish: Yil o'rta hisob uch yuz oltmish kun. Va yana "ماه" ("moh")ni boshi hamal hisobida qirqdur. Jam'i to'rt yuzdur. Mazkur "شمس" ("shams") ham jummal hisobida to'rt yuzdur.

Va yana "Usmon" nomida:

پی نام خود آن خورشید ابرار

کشاد از هم دو انگشت نگونسار

(Пайи номи худ он хуршеди аброр,

Кушод аз ҳам ду ангушти нагунсор.)

[U xurshidi abror o'z nomining yo'lida egilgan ikki barmoqni bir-biridan ajratdi.]

Masalani hil qilish: ism moddasi "نام" ("nom"), "ابرار" ("abror"), "م" ("mim") harfi. Adad hisobida qirqdur. "ابرار" ("Abror")ni izi "ر" ("re") harfi. Adadi ikki yuzdur. "انگشت" ("Angusht")da bo'lgan "nigunsor"

harflar “ن” (“nun”) hamda “ش” (“shin”) harflarini chiqarib tashlaganda “ا” (“alif”), “ك” (“kof”), “ت” (“te”) harflaridur. Jummal hisobida bularni adadi to‘rt yuz yigirma birdir. Yuqorida hosil bo‘lgan adadlarni qo‘shganda olti yuz oltmish bir bo‘lur. Bu esa “عثمان” (“Usmon”) harflarini yig‘indisiga barobar.

بقانون نهم آمد کنایت
رسید اعمال تحصیلی به غایت
(Ба қонуни нўҳум омад киноят,
Расид аъмоли таҳсилӣ ба ғоят.)

To‘qquzunchi qonun kinoyatdur. Shu bilan tahsiliy amallari tamom bo‘ldi.

بود آن اینکه لفظی را نشانه
کنی بی این اصول هشت گانه
(Бувад он ин ки лафзеро нишона,
Кунӣ бе ин усули ҳаштгона.)

Bir lafzni zikr qilib, boshqa lafzni iroda qilinur. Chunonchi “Hoshim” nomida:

نما طرف مهت ای شاه اکبر
دراز پای تو روشن ز اختر
(Намо тарфи маҳат эй шоҳи акбар,
Дарози пойи ту равшан зи ахтар.)

Masalani hal qilish: “شاه” (“Shoh”) qalbi “هаш” (“Hosh”)dur. “مه” (“Mah”)ni tarafi “م” (“mim”) harfi. Mazkur “هаш” (“hosh”)ni ayog‘i “م” (“mim”) harfi bo‘lganda, “هاشم” (“Hoshim”) bo‘lur. Bu misolda “دراز پا” (“darozi po”) lafzi “م” (“mim”) harfidan kinoyatdur.

Va yana “Nur” nomida:

رون هیام ارن ابز تمامان دوب
مکرر گفتمش نورا علی النور
(Бувад номат забонро мояи нур,
Мукаррар гуфтамаш нуран ал-аннур.)

Sening noming tilda nur manba‘idur. Takror deymanki, sening noming nur ustida nur.

Masalani hal qilish: “نور” (“Nur”) nomdan kinoyadur. Bu misol tansis va taxsis amallariga ham misol bo‘loladi.

Takmiliy amallar.

چو شد اعمال تحصیلی مکمل
بود اعمال تکمیلی سه اسلوب
که شرح یک بیک امری است مطلوب
(Чу шуд аъмоли таҳсилӣ мукаммал)
(Бувад аъмоли такмилӣ се услуб,
Ки шарҳи як ба як амрест матлуб.)

Takmiliy amallar uch uslubdar. Ularni birin-ketin bayon qilish matlubdur.

Ta'lif amali:

یکی تالیف دان کان جمع اجزاست
که حاصل گشته هر یک از دگر جاست
(Яке таълиф дон к-он чамъи аҷзост,
Ки ҳосил гашта ҳар як аз дигар ҷост.)

Birini ta'lif deb bil. U эsa boshqa mavzularda zikr qiling'on juzvlarni jam' qilishdan iboratdur. Chunonchi, "A'lo" nomida:

بود چشمت بلاى جانم ايدوست
خلاصى زين بلا نتوانم ايدوست
(Бувад чашмат балои ҷонам, эй дӯст,
Халосӣ з-ин бало натавонам, эй дӯст.)

Ey go'zal, ko'zung jonimni balosi bo'lgandur. Bu balodan biror xalos bo'lish yo'lini tofolmayman.

[Masalani hal qilish:] Ism moddasi "چشم" ("chashmat"), "بلا" ("balo") lafzlaridur. Chunonchi, "چشم" ("chashm")ni murodifi "عين" ("ayn")dur. Murod "ع" ("ayn") harfi. "بلا" ("Balo")ni tahlili "به"-"لا" ("ba"- "lo")dur. Buni muammoiy ma'nosi "لا" ("lo") bilan deganidur. Mazkur hosil bo'lgan "ع" ("ayn")ni "لا" ("lo") bilan deganda "علا" ("A'lo") bo'lur.

Va yana "Humom" nomida:

پدر مه بود مادر را ترا لیک
نه مادر چون تو باشد نه پدر نیک
(Падар маҳ буд, модари туро, лек,
На модар чун ту бошад, на падар нек.)

Ota va oning oy edilar, biroq go'zallikda na otang va na onang senga barobar bo'lolmaydilar.

[Masalani hal qilish:] "مه" ("Mah")ni qalbi "هم" ("ham")dur. "ما" ("Mo") lafzini qalbi "ام" ("om") "هم" ("ham") bilan tarkib "همام" ("Humom")dur.

دوم اسقاط تخلص است آن است
ز چیزی کان نیاید داشتن دست
(Дуввум исқот тахлис аст, он аст,
Зи чизе к-он наёяд доштан даст.)

Ikkinchi uslub isqotdur. Uni bayon qilmasak bo'lmaydi. Chunonchi "A'lo" nomida:

به مهرت این دل از اغیار صاف است
که شسته در میان اندر خلاف است
(Ба меҳрат ин дил аз ағёр соф аст,
Ки шуста дар миён андар хилоф аст.)

Sening mehringda dilim g'ayr naqshidan tozadur. Xilofga ketishdan qo'l yuvgan sendan digar g'ayrni istamaydur.

Masalani hal qilish: "مهر" ("Mehr")ning murodifi "عين" ("ayn") dur. Murod "عين" ("ayn") harfi. "خلاف" ("Xilof") lafzini dili "لا" ("lo") dur. Tarkib "علا" ("A'lo") bo'lur.

سوم قلب است اندر نظم و ترکیب

عبارت باشد از تغییر ترتیب

(Севвум қалб аст андар назму таркиб,

Иборат бошад аз тағйири тартиб.)

Uchunchi amal nazm-u tarkibda qalbdur. Bu esa tartibni tag'iy berishdan iboratdur. Chunonchi "Toj" nomida:

دلَم از هر دو عالم جات گشته

شنیده نام تو شیدایت گشته

(Дилам аз ҳар ду олам ҷот гашта,

Шунида номи ту шайдоят гашта.)

Dilim har ikki olamdan ham sovidi. Nomingni eshitib sening maftuning bo'ldi.

Masalani hal qilish: "جات" ("Jot")ni qalbi "تاج" ("Toj")dur.

Va yana "Umar" nomida:

میوشان حال خود از سینه ریشان

که دور از دانه مرغ آمد پریشان

(Мапӯшон ҳоли худ аз синарешон,

Ки дур аз дона мурғ омад парешон.)

O'z holingni siynalari jarohatlanganlardan yoshurma. Donadan uzoq bo'lgan qush parishon kelur.

Masalani hal qilish: مرغ ("Murg")ni qalbi "غمر" ("g'mr"). Mazkur donadan uzoq bo'lsa, ya'ni dona-nuqtadan kinoyadur. Mazkur nuqta tashlanganda, "عمر" ("Umar") hosil bo'ladur.

Va yana bir misol "Hurmuz" nomida:

ز مَهر نام مطلب شد هویدا

ولی بر وضع اندک زیرو بالا

(Зи мазҳар номи матлуб шуд ҳувайдо,

Вале бар вазъ андак зеру боло.)

Mazhardan har bir talab qilingan ism ochiq bo'ldi. Lekin asl vaz'da andak zer-u bolo bo'ldi.

Masalani hal qilish: Ism moddasi "مز" "هر" ("maz", "har")dur. Bular oldin-keyin bo'lsalar, "هرمز" ("Hurmuz") bo'lur.

بنا میزد زهی در گرامی

که هفت الماس نوک کلک جامی

(Бино мезад зиҳӣ дурри гиромӣ,

Ки ҳафт алмос нуки килки Ҷомӣ.)

Ya'ni har qancha qimmatbaho dur va javohir bo'lsa ham Jomiyini so'zlariga barobar kelolmaydi. Jomiyini qalamini uchi haftjo'shdandur.

چو فیض آمد چه جای جای توییخ

که باشد گر کند بر جای تاریخ

(Чу файз омад чӣ қой қойи тубих,

Ки бошад гар кунад бар қойи торих.)

Fayz kelgach, malomat va sarzanishga joy qolmaydi. Mumkindurki, ta'rix joyidur deb tanlasalar.

به تشریف قبول ارزنده بادا

به ارباب کرم فرخنده بادا

(Ба ташрифи қабул арзанда бодо,

Ба арбоби карам фархунда бодо.)

Bu risola qabul sharafiga arzisun va karam ahllariga shod-u xurramlik bo'lsun.

Mazkur risola Mir Alisher Navoiyning zamondoshi ulug' olim va mutafakkir Mullo Abdurahmon Jomiyini muammo fani qoidalari haqidagi risolalaridur. Muammo faniga havaskor bo'lgan yosh olimlar uchun mazkur risolani fors tilidan o'zbek tiliga tarjima qildim va muammo masalalarini hal qildim va mazkur "To'y va to'yona" dostoniga ilova qilib, kitob shakliga kirgizdim. Bu kitobni o'quvchilar husnixatda tarjimada yoki muammolarni yechishda xato va kamchiliklarga yo'l qo'ygan bo'lsam, afu qilg'aylar va karam qalami bilan alarni tuzotqaylar. Tammat.

Abdulla ibn Abdulrahmon al-Gulshaniy Keshiy.

Xotima

Kamina yuqorida "To'y va to'yona" dostoni kitobimni o'g'ur-latib qo'yganim sababli bu ikkinchi tasnifga ko'chushimni mufasssal ravishda bayon qilgan edim. Bu tasnifi soniyni muvaffaqiyat bilan tamomiga yetkazdim. Bunda avvalgi o'g'urlangan kitobga qarog'onda husnixat go'zalroq bo'lib tushdi. Va yana tasnifi avvalda yo'l qo'yilg'on bir qator xato va kamchiliklarga yo'l qo'yilmadi. Va bir qancha yangiliklar kirgizildi. Va yana mutolaa qilguvchilar shubhada qolmasinlar uchun kerak bo'lg'on joylarda muammo qoidalari bilan tanishtirib izohotlar berildi. Ana shunday qilib, avvalgidan go'zalroq va afzalroq bir ajoyib san'at vujudga chiqarildi. O'g'rilarni va hasadchilarni numrlari o'tmay qoldi. Bu muvaffaqiyatda biz rostlik bilan etduk. Agar xiyonatkor bo'lsak, aslo yetmas edik. Chunki o'g'ri-firibgarlar va hasadchilar maqsadga yetishdan mahrumlar.

Abdulla ibn Abdulrahmon al-Gulshaniy. Sana 1965.